

друга ознака полягає в девіантній поведінці, яка заподіює шкоду об'єкту злочину або створює реальну загрозу її заподіяння [10, с. 256]. Встановлення наявності обох наведених ознак має особливе значення для визначення вини у злочинах із формальним складом, оскільки усвідомлення суб'єктом злочину суспільної небезпечності діяння є єдиним можливим складником умислу, що містить у собі розуміння особою факту відхилення її поведінки від прийнятої в конкретному суспільстві.

Таким чином, у результаті дослідження можемо сказати, що в ст. 24 Кримінального кодексу України, яка визначає обов'язковим складником умислу ставлення до

наслідків діяння, не враховано особливості злочинів із формальним складом, у яких настання наслідків не має значення під час кваліфікації. З огляду на викладене пропонуємо внести зміни до ст. 24 Кримінального кодексу України та визначити окреме поняття для злочинів із формальним складом, у якому обов'язковим складником умислу буде психічне ставлення до вчиненого особою злочину, за якого інтелектуальний момент виражається в усвідомленні суспільного небезпечного характеру діяння, а вольовий – у бажанні його вчинити. Зазначена дефініція відповідатиме наявній правозастосовній практиці, за якої злочини з формальним складом вчиняються лише з прямим умислом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1974. 244 с.
2. Лунеев В.В. Субъективное вменение : монография. Москва : СПАРК, 2000. 70 с.
3. Рагоз А.И. Вина в советском уголовном праве. Российский криминологический взгляд. 2012. № 2. С. 72–190.
4. Вереша Р.В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину : монографія. Київ : Алерта, 2017. 576 с.
5. Юрчак Е.В. Вина как общеправовой институт : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2016. 276 с.
6. Кораблева С.Ю. Вина как уголовно-правовая категория и ее влияние на квалификацию преступлений : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2013. 212 с.
7. Вереша Р.В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за законодавством зарубіжних держав. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 3(28). С. 34–39.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / М.І. Бажанов та ін. ; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
9. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник. 4-те вид., перероб. та доп. Київ : Алерта, 2016. 352 с.
10. Рагоз А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2002. 304 с.

УДК 343.131 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/67>

МЕЖИ ДОКАЗУВАННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

LIMITS OF PROOF OF THE SUBJECTIVE SIDE OF THE CRIME

Станкович М.І., аспірант кафедри кримінального процесу
Національна академія внутрішніх справ

Статтю присвячено визначенню критеріїв встановлення меж доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. У цьому контексті проаналізовано кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство, а також судову практику. Зроблено висновок про те, що основним формальним критерієм встановлення меж доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є нероздільний взаємозв'язок його об'єктивних і суб'єктивних елементів. Цей критерій дотримується через дослідження: об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (зовнішні прояви злочинної поведінки); суб'єктивних характеристик (насамперед, незлочинної поведінки особи до, під час і після вчинення кримінального правопорушення); обставин, які безпосередньо характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого. Таке дослідження забезпечується: знанням психології правопорушника та її зовнішніх проявів у поведінці; встановленням об'єктів – потенційних носіїв інформації про суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення; вилученням із таких об'єктів інформації про елементи суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення через інтерпретацію різноманітних об'єктивних проявів поведінки особи; подоланням можливої протидії розслідуванню, отже, і встановленню суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, з боку правопорушника; комплексним аналізом об'єктивних обставин події та суб'єктивних характеристик конкретної особи. У свою чергу, основним змістовим критерієм встановлення меж доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є їхнє кримінальне, кримінально-процесуальне та криміналістичне значення. Так, кримінально-правове значення встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в забезпеченні можливості правильної кваліфікації вчиненого (з урахуванням розмежування некримінальної та кримінальної поведінки, суміжних складів кримінальних правопорушень, використання кваліфікуючих ознак). Кримінально-процесуальне значення встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в забезпеченні правильного встановлення предмета доказування як загалом у кримінальному провадженні, так і під час ухвалення проміжних процесуальних рішень. Криміналістичне значення встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в забезпеченні використання найбільш адекватної до встановлення фактичних обставин криміналістичної методики розслідування і тактики проведення окремих процесуальних дій.

Ключові слова: доказування у кримінальному провадженні, межі доказування, предмет доказування, доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, доказування вини, мотивів і мети вчинення кримінального правопорушення.

The article is devoted to determining the criteria for establishing the limits of evidence of the subjective part of the criminal offense. In this context, criminal and criminal procedural legislation, as well as judicial practice, have been analyzed. It is concluded that the main formal criterion for establishing the limits of evidence of the subjective part of the criminal offense is the inseparable relationship between its objective and subjective elements. This criterion is followed by research: the objective side of the criminal offense (external manifestations of criminal behavior); subjective characteristics (first of all, non-criminal behavior of a person before, during and after the commission of a criminal offense); circumstances directly characterizing the identity of the suspect, the accused. Such research is provided by: knowledge of the psychologist of the offender and its external manifestations in behavior; installation of objects – potential carriers of information on the subjective part of the criminal

offense; the exclusion of such objects of information about the elements of the subjective part of the criminal offense through the interpretation of various objective manifestations of the behavior of the person; overcoming the possible counteraction to the investigation, and, accordingly, the establishment of the subjective part of the criminal offense, on the part of the offender; a comprehensive analysis of the objective circumstances of the event and the subjective characteristics of a particular person. In turn, the main content criterion for determining the limits of evidence of the subjective part of the criminal offense is their criminal, criminal-procedural and forensic significance. Thus, the criminal legal significance of establishing the subjective part of a criminal offense is to ensure the possibility of proper qualification of the offender (taking into account the distinction between non-criminal and criminal behavior, adjacent criminal offenses, and the use of qualifying attributes). The criminal-procedural importance of establishing the subjective part of the criminal offense is to ensure the correct establishment of the subject of evidence as a whole in the criminal proceedings, as well as in the adoption of interim procedural decisions. Forensic significance of establishing the subjective part of the criminal offense is to ensure the use of the most appropriate to the established facts of the forensic investigation methodology and tactics for the conduct of separate procedural actions.

Key words: proof in criminal proceedings, limits of proof, subject of evidence, proof of subjective part of criminal offense, proof of guilt, motives and purpose of committing criminal offense.

Вступ. Найбільш важливим елементом кримінальної процесуальної діяльності на всіх етапах розвитку теорії, науки кримінального процесу та кримінального процесуального законодавства було, є і залишається доказування. Здійснення доказування органічно влітається в усі форми кримінального провадження, є невід'ємною складовою частиною процесуальних актів як досудового, так і судового провадження.

Лише за умови належного збирання, перевірки й оцінки доказів стає можливим виконання загальних завдань кримінального провадження, зосерма охорона прав, свобод і законних інтересів його учасників. Тільки через здійснення доказування в передбаченому законом порядку відбувається встановлення обставин предмета доказування в кожному кримінальному провадженні, зокрема винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що з розвитком процесуальної форми, зміною кримінального процесуального законодавства та практики його застосування змінюються й засоби та способи доказування, трансформуються його мета і безпосередні завдання на тій чи іншій стадії кримінального провадження.

У зв'язку із цим будь-яке теоретичне дослідження питань кримінального процесуального доказування має неабияку наукову цінність, а також практичне значення в контексті вдосконалення чинного законодавства та практики діяльності суб'єктів доказування.

У теорії кримінального процесу питання про межі доказування розглядалось здебільшого в контексті загальної проблематики кримінального процесуального доказування, насамперед такими авторами, як: Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, О.В. Капліна, О.П. Кучинська, О.М. Ларін, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорельський, В.М. Савицький, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило й інші. Побіжно питання меж доказування розглядалися вітчизняними авторами, які протягом останніх десятиліть на рівні дисертаційних досліджень вивчали правове становище суб'єктів доказування у кримінальному процесі (С.В. Давиденко, Н.С. Кравченко, Н.М. Обрізан, О.В. Римарчук, Р.Ю. Савонюк та ін.), предмет доказування та його особливості в різних категоріях кримінальних проваджень (О.М. Алексійчук, А.М. Анохін, О.І. Антіпова, О.С. Артеменко, Т.М. Барабаш, Б.Л. Ващук, М.І. Гошовський та ін.), загальнотеоретичні питання кримінального процесуального доказування та доказів (Д.О. Бочаров, В.В. Гевко, М.В. Дєєв, Л.А. Кірмач, Я.Ю. Коношенко, Ю.Б. Пастернак та ін.).

Безпосередньо межах доказування у кримінальному процесі були присвячені лише деякі роботи вчених, здебільшого радянського періоду (Г.М. Мінковський, І.Б. Михайловська, М.З. Курдадзе), а у вітчизняній сучасній науці проблема меж доказування у кримінальному провадженні нещодавно досліджена в кандидатській дисертації В.С. Гнатенко («Межі доказування у кримінальному провадженні», 2017 р.).

Незважаючи на тривале і досить активне наукове дослідження питань, що стосуються кримінального про-

цесуального доказування, окремі проблеми залишаються малодослідженими або такими, що набули нового змісту у зв'язку зі зміною законодавства (кримінального та кримінального процесуального), мають неоднозначне трактування у правозастосовній практиці, а тому потребують особливої уваги на сучасному етапі розвитку науки кримінального процесу.

Однією з таких є проблема меж доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, необхідність і актуальність наукового дослідження якої зумовлюється низкою чинників.

Так, у процесуальній і криміналістичній літературі з доказування основна увага приділяється встановленню елементів зовнішньої сторони складу кримінального правопорушення / злочину, внутрішня (суб'єктивна) ж сторона традиційно залишається менш дослідженою. Водночас, як відомо, поведінка людини, протиправна також, є органічним поєднанням зовнішньої (фізична) та внутрішньої (психологічна) сторін, а склад будь-якого кримінального правопорушення / злочину як підстава кримінальної відповідальності являє собою сукупність установлених законом про кримінальну відповідальність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують якість суспільно небезпечне діяння як злочин [1, с. 13].

Окрім того, більш ґрунтовному науковому дослідженню піддається встановлення обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – вини, проте менше уваги приділяється дослідженню порядку встановлення факультативних ознак – мети, мотивів і емоційного стану особи під час учинення кримінального правопорушення. Водночас доказування всіх цих ознак необхідне для повного та правильного встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

До того ж урахування специфіки відображення ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення в його слідах, що пов'язана з непрямым, опосередкованим відображенням психічного стану особи у слідах кримінального правопорушення, зумовлює необхідність дослідження складного механізму інтерпретації такого відображення.

У правозастосовній практиці встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення в необхідних і достатніх межах, окрім кримінально-правового, має і процесуальне значення, зумовлене правильним визначенням предмета доказування, формуванням системи належних, достовірних і допустимих доказів на підтвердження наявності чи відсутності підстав для кримінальної відповідальності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення критеріїв встановлення меж доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Результати дослідження. Серед обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначені винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України).

Вказані обставини в теорії кримінального права традиційно віднесені до суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення / злочину (водночас вина, яка може бути виражена у формі умислу або необережності, є обов'язковою ознакою цього елемента складу кримінального правопорушення / злочину, а мотив і мета – факультативними ознаками).

Як зазначає Є.Л. Стрельцов, суб'єктивна сторона складу злочину – це характеристика внутрішньої сторони злочину, установлення якої дає можливість виявити психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Саме суб'єктивна сторона складає основну частку доказової діяльності і тим самим викликає основні дискусії між сторонами у кримінальному процесі [2, с. 161].

І хоча у кримінальному праві найбільш важливою визнається необхідність саме загального встановлення психічного ставлення особи до вчинення суспільно небезпечного діяння та його наслідків, а більш детальне встановлення конкретної причини виникнення такого психічного стану (мотив), результату, який планує отримати така особа, учиняючи відповідні дії (ціль), стають обов'язковими тільки для визначення їх у кримінально-правових нормах. Особливої частини кримінального права [2, с. 161], кримінальне процесуальне законодавство зобов'язує із доказуванням вини особи доказувати мотив і мету вчинення кримінального правопорушення незалежно від його виду.

Мотив і мета злочину, хоча і мають факультативне значення для його кваліфікації, обов'язково враховуються під час визначення суспільної небезпеки вчиненого, особи злочинця та під час призначення судом покарання. Відсутність в обвинувальному акті, а потім – в обвинувальному вирокі посилення на мотив і мету вчинення злочину ускладнює юридичну кваліфікацію цього діяння й розмежування подібних складів правопорушень [3, с. 243].

Незважаючи на очевидну справедливість такого твердження з огляду на положення п. 5 ч. 2 ст. 291, п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, судова практика, зокрема в питанні повернення обвинувального акта прокурору через незазначення форми вини, мотивів і мети кримінального правопорушення, не є однозначною.

Так, наприклад, ухвалою від 14 листопада 2016 р. слідчий суддя Святошинського районного суду м. Києва відсутність в обвинувальному акті вказівки на форму вини, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України, підставою для повернення обвинувального акта прокурору не визнав, у задоволенні клопотання захисника про повернення обвинувального акта прокурору відмовив [4].

Так само колегія суддів Орджонікідзевського районного суду м. Харкова, розглядаючи в підготовчому судовому засіданні клопотання обвинуваченого та його захисників про повернення обвинувального акта прокурору, зокрема й через відсутність в обвинувальному акті встановлених мети та мотиву дій обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 України, встановлені обставини не визнала достатніми підставами для повернення обвинувального акта прокурору. Крім того, суд звернув увагу на те, що виключно під час судового розгляду повинна надаватися правова оцінка кваліфікації дій обвинуваченого, яка була дана органом досудового розслідування, та, перевіряючи обвинувальний акт на відповідність вимогам КПК України, суд не може вдаватися до оцінки фактичних обставин кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання, що є неприпустимим. Водночас межі судового розгляду кримінального провадження, які визначаються обвинувальним актом, можуть бути кориговані під час судового розгляду, адже пізнавальний процес, який здійснюється судом за участю сторін, може призвести до

результатів, що свідчать про необхідність зміни обвинувачення в порядку, передбаченому ст. 338 КПК України, або навіть відмови від нього [5].

Натомість ухвалою від 19 березня 2019 р. суддя Виноградівського районного суду Закарпатської області обвинувальний акт повернув прокуророві, зважаючи на те, що обвинувачення, викладене в ньому, не містить посилення на умисел обвинуваченого, хоча йому інкримінується відповідальність за умисні дії, отже, встановлення та визначення суб'єктивного ставлення особи до своїх дій є обов'язковим. Не вдаючись до аналізу доказовості фактичних обставин події, суд встановив, що фактичні обставини викладені в обвинувальному акті таким чином, що не містять послідовних дій обвинуваченого, які б привели до розуміння вчинення ним злочину за кваліфікуючими ознаками, унаслідок чого висунуте обвинувачення є незрозумілим і неконкретним, чим порушено його право на захист [6].

Так само в ухвалі від 26 червня 2019 р. слідчий суддя Шевченківського районного суду м. Києва, констатувачи в обвинувальному акті відсутність відомостей щодо мотиву та мети вчинення особою інкримінованого їй кримінального правопорушення, зауважив, що відсутність відомостей стосовно суб'єктивної сторони складу злочину щодо мотиву, мети вчинення кримінального правопорушення під час викладення формулювання обвинувачення свідчить про невиконання органом досудового розслідування вимог ст. 91 КПК України та, як наслідок, висунення обвинувачення, яке наперед є незрозумілим для особи. На підставі встановленого суд дійшов висновку про допущення істотних порушень норм кримінального процесуального закону під час складання обвинувального акта, які неможливо усунути під час судового розгляду, оскільки вони є очевидними на стадії підготовчого провадження, перешкоджають об'єктивному розгляду справи та вирішенню питань підготовчого судового засідання, визначених у ч. 3 ст. 214 КПК України, у зв'язку із чим обвинувальний акт повернув прокурору [7].

Практика судів апеляційної інстанції, на жаль, також засвідчує наявність далеко непоодиноких випадків невиконання судами першої інстанції вимог п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України в частині, зокрема, необхідності зазначення у вирокі форми вини і мотивів кримінального правопорушення.

Так, скасовуючи обвинувальний вирок суду та призначаючи новий розгляд у суді першої інстанції в іншому складі суду, Апеляційний суд Миколаївської області у своїй ухвалі від 23 серпня 2017 р. вказав на те, що суд першої інстанції, хоча і визнав доведеною винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, проте не сформулював обвинувачення таким чином, що дозволило би під час зіставлення ознак установлених судом злочинних діянь (зокрема, суб'єктивних) і ознак інкримінованих злочинів, дійти висновку про їхню відповідність [8].

Конкретно на відсутність в обвинувальному вирокі вказівки на форму вини і мотиви кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, як на фактичну підставу його скасування, вказала колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Рівненського апеляційного суду в ухвалі від 12 лютого 2019 р. Колегія суддів визнала, що судом першої інстанції у процесі судового розгляду допущені істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, які перешкодили суду повно і всебічно з'ясувати обставини кримінального провадження та постановити законне й обґрунтоване рішення [9].

Як відомо, достовірне встановлення обставин, зокрема і предмета доказування, у кримінальному провадженні забезпечують правильно визначені межі доказування. Останні, об'єктивно не будучи визначені законом, встановлюються суб'єктами правозастосування в кожному кримінальному провадженні.

Як підкреслює В.С. Гнатенко, по своїй суті межі доказування є категорією об'єктивної реальності, але їх оцінка, що здійснюється за внутрішнім переконанням уповноваженими особами, набуває суб'єктивних ознак, у зв'язку із чим автор констатує, що неправильна оцінка меж доказування є найпоширенішою слідчо-судовою помилкою [10, с. 7–8].

Що стосується встановлення через доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, то кримінальний процесуальний закон не містить будь-яких особливостей доказування відповідних елементів.

Водночас діяльність учасників кримінального провадження, спрямована на доказування, зокрема, форми вини, мотивів і мети (або їх відсутності) у діянні особи, безперечно, має свою специфіку порівняно з діяльністю, спрямованою на встановлення інших елементів предмета доказування, що зумовлюється низкою об'єктивних чинників. Серед них насамперед варто назвати: недоступність безпосереднього сприйняття суб'єктами доказування відповідної інформації, яка є ідеальною за своєю формою; необхідність інтерпретації одержаної з різних джерел інформації про суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, застосовуючи водночас знання психології, зокрема психології злочинців.

Науково обґрунтованим шляхом пізнання елементів суб'єктивної сторони кримінального правопорушення є всебічне дослідження всіх фактичних обставин провадження, а також особистості підозрюваного, обвинуваченого. Результати такого дослідження оцінюються на основі загальних природних закономірностей, а також закономірностей психічних процесів, які відображаються в поведінці людей.

Водночас наскільки б глибоко не були досліджені бажання, спонукання, міркування й інші суб'єктивні чинники діяння підозрюваного, Є.Л. Стрельцов цілком слушно вказує на те, що все суб'єктивне тією чи іншою мірою повинно обов'язково об'єктивуватися, тобто набути зовнішнього вираження. Саме поєднання зовнішніх дій конкретної фізичної особи з установленням її внутрішнього ставлення до свого вчинку і надає необхідні передумови для якісної кваліфікації суспільно небезпечних діянь [2, с. 169].

Отже, доказування елементів суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, хоча й має свої особливості, однак повинно здійснюватися з урахуванням нероздільної єдності об'єктивного та суб'єктивного у кримінальному правопорушенні.

Так, В.М. Кудрявцев, досліджуючи взаємозв'язок елементів злочину, вказував на те, що саме на ґрунті мотиву і цілі, у тісному зв'язку з ними в генезисі злочинної поведінки проявляються окремі ознаки двох інших елементів злочину – об'єкта й об'єктивної сторони. Структурно цей зв'язок представлений автором за такою схемою: суб'єкт злочину – мотиви – цілі – моделі предмета, об'єкта та способу дії – умисел – об'єктивна сторона – злочинний результат [11, с. 56].

Саме на такій системний підхід до встановлення і доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення орієнтують вищі судові інстанції. Так, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) у своєму узагальненні судової практики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи вказував на те, що, визначаючи форму вини, якою характеризується

позбавлення життя потерпілого, судам необхідно виходити з обставин, установлених під час кримінального провадження, зокрема: характеру дій підсудного, унаслідок яких потерпілого позбавлено життя; обстановки, яка передувала вчиненню злочину, знаряддя злочину; локалізації тілесних ушкоджень; поведінки підсудного стосовно потерпілого до та після вчинення злочину. Водночас доцільно керуватись принципом «поза розумним сумнівом», зміст якого сформульований у п. 43 рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) від 14 лютого 2008 р. у справі «Кобець проти України». Зокрема, доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою, а за відсутності таких ознак не можна констатувати, що винуватість обвинуваченого доведено поза розумним сумнівом. Розумним є сумнів, який ґрунтується на певних обставинах та здоровому глузді, впливає зі справедливого та зваженого розгляду всіх належних та допустимих відомостей, визнаних доказами, або з відсутності таких відомостей і є таким, який змусив би особу втриматися від ухвалення рішення в питаннях, що мають для неї найбільше значення [12].

У цьому аспекті цілком слушно й обґрунтовано видається позиція В.Г. Гончаренка щодо визнання предметом доказування у кримінальному судочинстві фактичного складу злочину, який є підставою для кримінальної відповідальності особи, і, у свою чергу, встановлюється за визначеними у КПК процедурами шляхом виявлення й дослідження фактів і обставин, які створюють неспростовну систему доказів, що охоплюють повною мірою склад злочину й інші дані, необхідні для ухвалення остаточного рішення у справі [13, с. 121–122].

Висновки. Отже, межі доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення зумовлюються нероздільним взаємозв'язком його об'єктивних і суб'єктивних елементів і встановлюються через дослідження: об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (зовнішні прояви злочинної поведінки); суб'єктивних характеристик (насамперед, незлочинної поведінки особи до, під час і після вчинення кримінального правопорушення); обставин, які безпосередньо характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого.

Правильне встановлення меж доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення забезпечує необхідне, адекватне кримінально-правове, кримінально-процесуальне та криміналістичне значення встановлення обставин. Так, кримінально-правове значення встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в забезпеченні можливості правильної кваліфікації вчиненого (з урахуванням розмежування некримінальної та кримінальної поведінки, суміжних складів кримінальних правопорушень, використання кваліфікуючих ознак); кримінально-процесуальне значення встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в забезпеченні правильного встановлення предмета доказування як загалом у кримінальному провадженні, так і під час ухвалення проміжних процесуальних рішень; криміналістичне значення встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в забезпеченні використання найбільш адекватної до встановлених фактичних обставин криміналістичної методики розслідування і тактики проведення окремих процесуальних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком-Інтер, 2016. 1064 с.
2. Стрельцов Є.Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 160–170.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шуми-ла. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
4. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 14 листопада 2016 р. у справі № 759/8343/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62691406>.

5. Ухвала колегії суддів Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 12 лютого 2019 р. у справі № 644/553/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79767616>.
6. Ухвала Виноградівського районного суду Закарпатської області від 19 березня 2019 р. у справі № 299/103/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80638899>.
7. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 26 червня 2019 р. у справі № 761/10947/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82767827>.
8. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 23 серпня 2017 р. у справі № 310517. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68429705>.
9. Ухвала Рівненського апеляційного суду від 12 лютого 2019 р. у справі № 556/1308/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79863989>.
10. Гнатенко В.С. Межі доказування у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2017. 18 с.
11. Кудрявцев В.Н. Взаємозв'язок елементів преступлення. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва, 1976. Вып. 25. С. 54–66.
12. Про судову практику розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи за 2014 р. : витяг з узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. *Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ* : вебсайт. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.
13. Гончаренко В.Г. Предмет доказування у кримінальному судочинстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Ч. 1 (20). С. 120–122.